

Patua, 'Patois', Batua

Xabier Paya Ruizek, euskara eskuratzeko ibilbide pertsonaletik abiatuz, hausnarketa interesgarria egiten digu, euskalkien sailkapen berriari erreferentzia eginez. Testua oinarri hartuz, ariketa hauek egingo dituzu:

- Testua irakurri eta galderei erantzun.
- Testua laburtu, 50-80 hitz-kopuruaren muga kontuan hartuz.
- Testuaren bi laburpen irakurri eta, zuk egindakoa aintzat hartuz, egokia zein den adierazi.

1. Testuaren ulermena

Testua irakurri eta erantzun beheko galderei:

Patua, 'Patois', Batua

Patuak hala nahita, ez nindunan euskaldun jaio Euskal Herrian. Bekaizkeriak janda, inoiz amestu izan dinat nolakoa izango nindukeenan Paya Ruiz orde, atzizkiz jantzitako abizen pareta jaso izan banin, badakin, zuhaizti eta ez-dakit-nongoetxea horietako bana, adibidez. Abizenok euskal grafiaz idatziko genitinan etxekook, noski, gure jatorrizko euskalduntasunaren seinale. Lehen hitzak euskaraz egingo nitinan, erraz ahoskatuko nitinan dd, tt eta txistukariak, eta zailtasun xarmagarriak izango nitinan, koskortutakoan, gaztelaniaz hitzen gramatika-generoa hautatzeko.

Ederra izan behar din Euskal Herrian euskaldun jaiotzea, Alemanian aleman-hiztun edo Ingalaterran ingeles-hiztun sortzea bezain ederra; zer izango dun etxean ikasitako euskara jantzita irtetea kalera, inork soinekoea zalantzan jartzeko beldurrik gabe? Are gehiago, nola eutsi besteen janzki xelebreak ikusi eta etxean jasotako estetikaren arabera zuzenketak egiteko tentazioari? «Patois» nahi izan gabe, erdalgune deritzon Euskal Herriko bazter horietariko batean jaio nindunan, familia «erdaldun zahar» batean. Ikastolan guraso erdalduneko seme-alaben B taldean sartu ninduten; gerundioaren eta etorkizunaren arteko nahasketa (joaten naiz vs joango naiz), hitzen azken-aurreko silaba markatzeko joera (eskerrikásko, ikastóla, azterkéta...), euskarazko esamoldeen eta esaera zaharren erabilera espontaneorik eza, eta, nagusiki, patuak jaiotzetik gure inguruko gutxi batzuei ematen zien «gure etxean horrela esaten da» komodia erabiltzeko ezintasuna oroitzen ditinat nire euskara nerabea gogora ekartzean. Izan ere, bertsoan ibiltzeko erabakia hartu niran, eta Bizkaiko bertsolarien artean, salbuespenen bat salbu, denak zitunan patuaren hatz euskaldunak ukitutakoak. Nire euskara «patois» itsusia iruditzen zitzaidanan Lea-Artibai, Arratia edo Busturialdeko bizkaiera ederren artean. «Patois», euskal wikipediaren arabera, «frantses hiztunek, frantsesa ez den Frantziako estatuko hizkuntzak eta frantsesaren dialektoak izendatzeko erabiltzen duten mesprezuzko hitza da». Hitza «hankekin mintzatu» esan nahi duen «patoyer» aditzetik omen zetorren, eta, inguruko mingain-dantza arinaren aurrean, halaxe sentitzen nindunan ni, hankekin edo eskuekin komunikatzen saiatzen. Ulertzen dinat ikastolako B taldeko lagun batzuek euskara galdua izatea egun, frustrazio horrek etsipena eta amorrua eragiten baititin: ustez, gauditu ditun euskaraz jakiteko azterketa guztiak, hezi haute euskaraz, baina beste zenbait hiztunekin gaudiezina egiten zain herren sentsazioa. Baten batek noizbait seinlatu din hire hutsen bat, eta horrek hire baitan garatutako «hiztun-ez-legitimoaren» mina areagotu besterik ez din egiten, hire euskararengatikoa desenkusak elkarriketa askoren hitzaurre bihurtzeraino.

(Hurrengo orrian jarraitzen du)

(Aurreko orritik dator)

Batua nahi izanda zein nahi gabe, euskara biziko badun, hiztunok salbatuko dinagu. Espero dinat gero eta gehiago izatea patuak euskaldundutako hiztunak, baina azken aldiko sareko eztabaidak eta hedabideetako artikuluak ikusita, arreta handiz tratatu beharreko gaitza iruditzen zaidan euren euskara «patois» gisa sentitzen dutenena, edo euskara hori behar baino gehiago zilegitzeko arriskuarena ere. Euskara guztiak ditun normalak; batzuk besteak baino hobeak ditun, bai, kalitatezkoagoak edo jatorragoak, irizpide horiek aintzat hartuta, baina denak ditun normalak, eta egokiak testuinguruaren arabera. Gotzon Aurrekoetxeak, Euskalkien Sailkapen berria argitaratzearen karietara, esan din «kultura hiritartu ahala eta gehienon bizimodua hirietan gauzatu ahala dialekto sozialak edo soziolektoak sortuko» direla. Onartu beharko dinagu euskarak izango duela hiztunek konpartitutako eremu arautu bat, testuinguru arautuetan jarraitu beharrekoa (batua baita euskara normatiboa arautu bakarra); baina ikasi beharko dinagu hizkuntzak izango dituela eremu batzuk araudirik gabeak, zuzentasun eta jatorrasunik gabeko baina euskara bizi-bizikoak, eta horietan, baldintzak ez ditun izango patuak ezarriak, norberak erabakitakoak baizik.

2020ko urtarrilak 28. Berria (Harian. Iritzia).

1. Erreparatu izenburuko hitz-jokoari: zein da hiru hitzen arteko lotura?

- ☐ Euskara batuaren patua frantsesezko "patois" bilakatzea dela iradokitzen du artikulugileak.
- ☐ Euskal hiztunen patua euskara batua soilik mintzatzea da, Payaren ustez. Hori arrazoitzeko euskalkiak frantsesezko "patois" deiturikoekin parekatzen ditu.
- ☐ Euskara batuaz eta arautu gabeko eremuaz dihardu, hiztunen tipologiari erreferentzia eginez.

2. Nola sentitzen zen Xabier gaztetan euskara etxetik ez zekarrelako?

- ☐ Bertso-elkartean gustura ibiltzen zen, baina beste hainbat eremutan deseroso, bere euskara itsusia iruditzen zitzaiolako Lea-Artibai, Arratia edo Busturialdeko bizkaieraren aldean.
- ☐ Kezkaz bizi zen izen-abizen euskaldunak ez zituelako. Pentsatzen zuen ez zela hainbat esparrutan onartua izango: bertso-elkartean, euskal hiztunen artean ...
- ☐ Jeloskor sentitzen zen etxetik euskara jaso eta jatorri euskalduna zutenekiko. Abizen euskaldunak izatea eta etxetik euskara jaso izana amesten zuen.

3. Zer adierazi nahi du zehazki "Zer izango dun etxean ikasitako euskara jantzita irtetea kalera, inork soinekoa zalantzan jartzeko beldurrik gabe" esamoldeak?

- ☐ Etxean euskara jaso dutenak beldurtuta atera izan direla kalera, euskarari aski jantziak ez direlakoan.
- ☐ Etxetik euskara jaso duenaren azalean jartzen da inbidiaz edo; inork ez duelako zalantzan jarriko bere hizkera edota hitz egiteko modu jatorra.
- ☐ Euskara etxean ikasi dutenek inbidia ematen dutela, beti ongi jantzita ateratzen direlako kalera.

4. Zer esan nahi du zehazki "Bizkaiko bertsolarien artean, salbuespen bat salbu, denak zitunan patuaren hatz euskaldunak ukitutakoak"?

- ☐ Bizkaiko bertsolarien artean ia denak zirela jatorriz euskaldunak, etxetik zekartela euskara, alegia.
- ☐ Bertsolarien patua zela euskal ukituren bat izatea, etxean jasotako euskara ala izen-deiturak, adibidez.
- ☐ Bizkaiko Bertsolarien Elkartera sartzeko nahitaezkoa zela norbaiten bidez sartzea, hau da, hatzez hautatuak zirela guztiak, salbuespen bat salbu.

2. Laburpena

Laburtu testua 50–80 hitzetara ekarriz. Hurrengo ariketan egiaztatu ahal izango duzu ea zure testua egokia den.

3. Laburpen-eredu egokia

Hautatu bi laburpen-eredu hauetatik zein den egokia. Ondoren, konpara ezazu zeuk egindakoarekin.

A○

B○

- A) Xabier Payak dio jaiotzez erdaldun izan eta gerora euskaldundu direnek etsipena senti dezaketela, akatsak egiten dituzten hiztun gisa sentitzen direlako. Horregatik, uste du arreta handia eskaini behar zaiela euren euskara "patois" gisa sentitzen dutenei. Izan ere, euskarak iraungo badu, euskara batua, normatiboa beharko dugula ez du zalantzan jartzen, baina baita araudirik gabeko beste eremu bat ere, bizia, norberak ezarritako baldintzen arabera.
- B) Jatorriz euskaldunak direnak eta etxetik erdara jaso eta gerora euskaldundu diren hiztunak konparatzen ditu Payak testu honetan. Bere ustez, azken horien patua da etsipena eta amorrua sentitzea, beti izango dituztelako etxetik euskaldunak direnek baino gabezia gehiago. Horrexegatik dio, hizkuntzak iraungo badu, euskaldun berri horien mesedetan ongi arautu gabeko euskara bizia lehenetsi behar dela, euskara batua ikasi beharrean.

ERANTZUNAK

1. Testuaren ulermena

1. Euskara batuaz eta arautu gabeko eremuaz dihardu, hiztunen tipologiari erreferentzia eginez.
2. Jeloskor sentitzen zen etxetik euskara jaso eta jatorri euskalduna zutenekiko. Abizen euskaldunak izatea eta etxetik euskara jaso izana amesten zuen.
3. Etxetik euskara jaso duenaren azalean jartzen da inbidiaz edo; inork ez duelako zalantzan jarriko bere hizkera edota hitz egiteko modu jatorra.
4. Bizkaiko bertsolarien artean ia denak zirela jatorriz euskaldunak, etxetik zekartela euskara, alegia.

3. Laburpen-eredu egokia

- A) Xabier Payak dio jaiotzez erdaldun izan eta gerora euskaldundu direnek etsipena senti dezaketela, akatsak egiten dituzten hiztun gisa sentitzen direlako. Horregatik, uste du arreta handia eskaini behar zaiela euren euskara "patois" gisa sentitzen dutenei. Izan ere, euskarak iraungo badu, euskara batua, normatiboa beharko dugula ez du zalantzan jartzen, baina baita araudirik gabeko beste eremu bat ere, bizia, norberak ezarritako baldintzen araberakoa.